

DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

Een uitgave van de Historische Kring Ubbega
Adorp • Sauwerd • Wetsinge

een Joods meisje in Wierumerschouw
onderhoud kerkhof Adorp
onderwijs in Groot Wetsinge
de domineesdochter en de jonker

jaargang 8, nummer 22, april 2020

Redactioneel

Het eerste (extra dikke) nummer van 2020 ligt voor u. Opnieuw een ontroerend verhaal over de oorlogstijd in onze contreien: het verhaal van Irene Sperber. Verder een oproep om een werkgroep van medewerkers (m/v) te voorzien die het oude Adorper kerkhof gaan aanpakken. Dan een kijkje in de keuken van de Wetsinger school in de negentiende eeuw. En vervolgens een mooi verhaal over een domineesdochter en een jonker uit Wetsinge. Coverfoto: Groot Wetsinge; foto Ben Westerink

Lezing d.d. 17-12-2019

Richard Paping, historicus uit Groningen, verzorgde voor ruim vijftig belangstellenden de najaarslezing in Ubbegaheem. Onderwerp was het leven op de Groninger klei in de afgelopen drie eeuwen. Dit werd toegepast op de oude gemeente Adorp, volgens Paping een mooie "doorsneegemeente". Onze omgeving is er één van oude landschappen en er is betrekkelijk weinig veranderd: net als vroeger is er ook nu veel grasland en nadruk op veehouderij. De dorpen zijn in de afgelopen eeuwen weinig gegroeid; pas in de 19e en de 20ste eeuw kwamen er meer nieuwe woningen. Uit de Middeleeuwen is alleen de kerk van Adorp overgebleven (en 't Sael). De infrastructuur is wél sterk verbeterd, denk aan wegen (vaak over oude tracés) en het spoor! Het leven van de bewoners is wel degelijk veranderd. Vooral door het beklemrecht konden boeren soms heel welvarend worden, omdat ze het land tegen een gering en vaststaand jaarbedrag konden gebruiken. Maar, zoals Paping liet zien, waren er door de eeuwen heen ook perioden van lage prijzen en faillissementen: pieken en dalen dus in een typische geld-economie. Ook de kleine middenstanders, voor zover aanwezig in onze dorpen, en de arbeiders ondervonden hiervan natuurlijk de gevolgen. Op het platteland waren relatief veel herbergen en tapperijen, maar ook scholen; zo was er weinig analfabetisme. De positie van vrouwen was, t.o.v. de rest van Europa, relatief gunstig. Zo erfden zussen in dezelfde mate als broers en konden weduwen hun bedrijf blijven controleren. Het drie-generatie-gezin kwam niet zoveel voor, er was een duidelijke voorkeur voor een gezin bestaand uit één huishouden. Het aantal inwoners bleef lang stabiel; in de 18e en ook in de 19e eeuw waren overstromingen en epidemieën (malaria!) oorzaak van grote sterfte. Begin 1900 kwam er emigratie op gang naar Amerika.

De sociale structuur in onze dorpen werd vooral bepaald door de boeren en de middenstanders; het "patriciaat", de bewoners van de borgen, hadden minder invloed. Er ontstaan grote verschillen tussen (rijke) boeren en middenstanders enerzijds en de arbeiders anderzijds. Ook de koopkracht van de arbeiders blijft lange tijd achter bij die van de andere twee groepen. De mogelijkheden om "omhoog te komen" was voor deze groep heel beperkt, ook door geen of geringe fi-

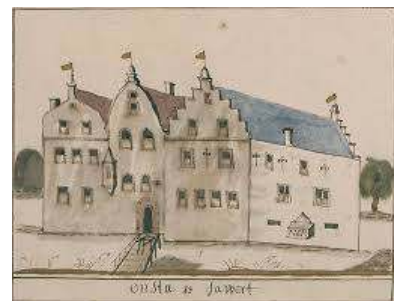
nanciële reserves. Om een ander beroep, timmerman bijv. te kunnen leren, moest je langdurig in de leer en dat kostte geld.

Hoewel de geluidsinstallatie niet echt meewerkte: een boeiende lezing!

Lezing over de Onstaborg

Paul Noomen zou op 16 april een lezing verzorgen over de Onstaborg in Sauwerd. Vanwege de corona-virus perikelen is zowel de lezing als het archeologisch onderzoek op het borgterrein op de lange baan geschoven.

Historicus Paul Noomen is gespecialiseerd in de geschiedenis van de Groninger adel en weet veel te vertellen over de familie Onsta die eeuwenlang heeft gewoond en geleefd op de Onstaborg.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft de aanvraag voor archeologisch onderzoek in verband met het project "Onstaborg Herbeleven" goedgekeurd. Het is o.a. de bedoeling om de oude brughoofden terug te vinden en de grachten in oorspronkelijke staat terug te brengen. De Dorpsvereniging is nog op zoek naar voldoende vrijwilligers bij dit archeologisch onderzoek voor allerlei soorten werkzaamheden. Denk aan: voorlichting, graafwerk, schoonmaken vondsten, tentoonstellen e.d.

Wilt u meedoen? Vraag dan informatie op bij de Vereniging Dorpsbelangen Sauwerd-Wetsinge of a.b.huinder@provinciegroningen.nl.

Dit project wordt georganiseerd door de Dorpsvereniging Sauwerd - Wetsinge, in samenwerking met de Historische Kring Ubbega.

Het verhaal van Irene Sperber

door Ben Westerink

Vele van onze oudere dorpsgenoten hebben nog scherpe herinneringen aan de tweede wereldoorlog. We hebben in meerdere edities van Diepgang een aantal van deze bijzondere verhalen kunnen vertellen. Voor sommigen was de oorlogstijd een periode die hun leven voorgoed heeft bepaald. Dat geldt in het bijzonder voor Irene Sperber die als Joodse baby de oorlog wist te overleven in een pleeggezin in Wierumerschouw. Hier volgt haar verhaal.

Een gezin op de vlucht

De moeder van Irene Sperber heette Anna Chlebowski. Zij was het oudste kind uit een Joods gezin van vier kinderen dat in het Duitse Essen woonde. Na de verschrikkingen van de Reichskristallnacht vertrok Anna met haar broertje en zusje naar Nederland. Haar jongste zusje en haar ouders bleven achter in Duitsland. In Nederland zette Anna haar broertje en zusje op de boot naar Engeland. Vandaar zijn ze naar Palestina vertrokken.

Anna vond een baan in de Wieringermeer in een werkdorp van de Stichting Joodse Arbeid. Dit dorp was bedoeld om Joodse mensen een agrarische opleiding te geven ter voorbereiding op een bestaan in Palestina of Amerika. In het dorp kreeg Anna kennis aan Gerhard Bertold Sperber. Hij was vanuit Berlijn naar Nederland gevlucht. Nadat de Duitse bezetters in 1941 het dorp hadden gesloten, bleven de twee elkaar ontmoeten. Ze trouwden op 24 juni 1942 en gingen in Amsterdam wonen. Maar Amsterdam was al snel geen veilige plek meer voor Joden. Het echtpaar kon onderduiken in Renkum, een dorp bij Oosterbeek. Daar werd op 27 augustus 1943 hun dochter geboren. Anna noemde haar Irene omdat ze zo naar vrede verlangde.

Maar ook Renkum bleek geen veilig onderduikadres. Anna en Irene weken uit naar Hoogeveen waar ze werden opgevangen door Arnold Douwes, een man die honderden Joodse vluchtelingen aan een onderduikadres heeft geholpen. Via de dominee van Dorkwerd kreeg Irene uiteindelijk een plek in het gezin van de familie Croeze-Schuitema in Wierumerschouw.

De ouders van Irene vertrokken daarna naar Frankrijk, waar ze zich aansloten bij de Maquis, het Franse verzet. Op 28 juni 1944 werden ze in Parijs gearresteerd. Haar moeder werd naar het kamp Ravensbrück gevoerd en haar vader naar een kamp in Nordhausen. Het moedige echtpaar overleefde de oorlog niet.

Naar Wierumerschouw

Irene werd opgenomen in het gezin Croeze dat op dat moment bestond uit vader Jacob Croeze, zijn vrouw Antje Schuitema (1918) en hun kinderen Willem (1941) en Pieter (1943). In 1944 werd hun zoon Gerrit geboren. De familie Croeze liet weten dat hun petekind Marianne heette en uit het westen afkomstig was. De familie woonde in één van de huisjes langs de dijk bij Wierumerschouw, komend vanuit Adorp aan de overzijde van het Reitdiep. Het huisje staat er nog altijd. Gemeentelijk en kerkelijk behoorde de familie Croeze bij Aduard. Irene kreeg een christelijke opvoeding.

Foto van Irene als kind

Irene Sperber heeft nog veel herinneringen aan haar verblijf in Wierumerschouw. Ze woonde naast de familie De Vries. Beide gezinnen hadden kinderen van dezelfde leeftijd en speelden altijd samen. Iets verder stond een boerderij van de familie Eldering, een gezin met zes meisjes. Met de jongsten, Grietje, Jittie en Wilke, heeft ze veel gespeeld, onder andere blikspuit en verstoppertje. De kinderen reden gezamenlijk per fiets naar de school in Aduard. De huisarts van de familie was dokter Nanninga in Sauwerd. Irene herinnert zich het echtpaar Nanninga als een aardige meneer en een deftige mevrouw.

Na de lagere school ging Irene naar de huishoudschool. Daarna heeft ze gewerkt in de winkels van Zuhorn en later de Zon.

Een verwarrende boodschap

Anders dan veel van haar familieleden heeft Irene Sperber de oorlog overleefd. Toch kwamen er moeilijke momenten in het leven van Irene en haar pleegouders. Helemaal verdwenen bleek de oorlog nooit.

In 1946 deed een broer van haar moeder die in Israël woonde het verzoek om Irene te laten overkomen zodat ze in de Joodse traditie en cultuur kon worden opgevoed. Haar pleegouders wilden haar echter niet laten gaan. De rechter moest er aan te pas komen. De rechter heeft toen de pleegouders opgedragen om Irene te vertellen over haar Joodse vader en moeder. Voor Irene was het verhaal van haar afkomst een verwarrende werkelijkheid. Ze werd onzeker over haar positie maar durfde dat niet te laten merken. Om niet ondankbaar te lijken, hield ze haar gevoelens verborgen. In het geheim droeg ze een Davidster onder haar kleding. Toen ze ging werken, liet ze zich Irene noemen. Pas vanaf haar trouwen is ze haar oorspronkelijke achternaam Sperber gaan gebruiken.

Op haar 30ste kwam Irene in contact met een maatschappelijk werkster van de Stichting 1940-1945. Via haar kreeg ze hulp van een aantal zeer ervaren mensen die haar met veel wijsheid liefde en geduld hebben begeleid. Ze hebben haar geholpen om een weg te vinden in de beelden die de verschrikkingen die haar familie en volk hebben getroffen, steeds weer oproepen. Het heeft Irene uiteindelijk twintig jaar gekost om haar schuldgevoel dat zij als één van de weinigen de ramp heeft overleefd, achter zich te kunnen laten.

Irene is met het christelijk geloof groot geworden. Maar toen ze zich bewust werd van haar Joodse afkomst kreeg ze het gevoel te moeten kiezen. Ze heeft een tijdlang de synagoge bezocht en komt er nog regelmatig op de Joodse feestdagen. Irene ervaart dat het Joods zijn diep in haar genen ligt verankerd. Toch voelt ze zich goed thuis in de Immanuelkerk van Groningen.

De foto van haar ouders

Irene was drie jaar toen haar pleegouders haar een foto lieten zien van haar biologische ouders. De foto werd genomen tijdens de huwelijksdag van haar ouders. De foto maakte op haar een diepe indruk en bleef een belangrijke rol in haar leven spelen.

Ze kreeg contact met de gerestaureerde synagoge van Essen van waar haar moeder afkomstig was. Tijdens een expositie in deze synagoge werd de foto van haar ouders levensgroot afgebeeld. Het was voor haar een bijna lijfelijke confrontatie.

De trouwfoto van Irene's ouders

Voor Irene is de jaarlijkse herdenking van de Tweede Wereldoorlog steeds weer een moeilijke tijd. Het geeft haar een goed gevoel dat er nog altijd zo veel belangstelling voor is. Op zulke momenten kan ze haar verhaal doen. Hoe ze dankzij het verzet als baby de oorlog overleefde en nu 75 jaar later recht kan doen aan het leven van haar ouders.

Irene Sperber

Onderhoud kerkhof Adorp

door Mans Schepers

In april 2016 verhuisden wij als gezin van de stad naar Adorp. In Adorp hebben we sindsdien van alles zien veranderen, zoals de ontwikkeling van een natuurspeelplaats bij de school, de herinrichting van het plein bij Artharpe, en de recente aanpassingen aan de Provincialeweg. Dat er nu ook eindelijk zicht is op herstel van de in diep treurige staat verkerende Aeolus is geweldig nieuws.

Tijdens één van mijn eerste wandelingen door het dorp, op Hemelvaartsdag én Bevrijdingsdag 5 mei 2016, liep ik met mijn oudste dochter ook even over de begraafplaats bij de kerk. Mij viel op dat het onderhoud aan, en de fysieke staat van de graven op zijn zachtst gezegd nogal wisselend was. In het bijzonder viel mijn oog op een klein graf, waar het verroeste hekwerk in losse stukken omheen lag. Op de deksteen lag, op zijn kop en in gruzelementen, de gedenksteen die oorspronkelijk aan dit hekwerk had vastgezet. Niet door haast belemmerd en toch wat geraakt door de treurige aanblik heb ik de fragmenten omgedraaid en met aanwijzingen van mijn dochter aan elkaar gepuzzeld (afbeelding 1).

Zonder daar al te religieuze gedachten bij te hebben, was het toch wel een bijzonder toeval dat juist op Hemelvaartsdag 2016, een vader en zijn dochter de naam tevoorschijn puzzelen van een meisje dat in 1916 te Adorp was overleden, slechts 5,5 jaar oud. Aukje Louwina Wiersema overleed, nu bijna 104 jaar geleden, 'na een vreeselijke ziekte van slechts eenige dagen' (afbeelding 2).

In de daarop volgende dagen heb ik wat rondgemaild en gebeld over de mogelijkheden om Aukje's rustplaats te herstellen, maar het is er allemaal een beetje bij gebleven. Toch liet het me niet los. De afgelopen jaren verschenen er bordjes van de (voormalige) gemeente Winsum op de begraafplaats, om te zoeken naar con-

tactpersonen bij slecht onderhouden graven, en stond er zelfs een tijd een bord dat men de begraafplaats 'op een natuurlijk wijze wilde laten vergroenen'. Dat laatste kwam op mij toch vooral over als een nauwelijks verholde variant op 'wij doen er niets meer aan'. Nu vind ik dat je best een discussie kunt voeren over in hoeverre het nodig is dat een begraafplaats er helemaal netjes aangeharkt en steriel bijligt. Toch denk ik dat enig opknapwerk wel op zijn plaats is, of in sommige gevallen tenminste stabilisatie van de huidige situatie.

We zijn in dat kader bezig met de samenstelling van een 'kerkhofgroep Adorp' en hebben een voorlopig stappenplan opgesteld.

Administratieve inventarisatie

In deze fase proberen we zoveel mogelijk administratieve gegevens, zoals lijsten en kaartmateriaal te verzamelen die er al bestaat van de begraafplaats. Voor een belangrijk deel moet deze informatie al binnen de geleiden van de historische kring zelf te verzamelen zijn. Het gaat hierbij ook om een inventarisatie van eventueel betrokken instanties, zoals de gemeente Het Hogeland en de kerk.

Veldinventarisatie

Op basis van de in fase 1 verzamelde gegevens, of deels parallel daaraan, moet er ook een 'veldinventarisatie' plaatsvinden. In deze inventarisatie leggen we systematisch een vooraf opgestelde serie kenmerken vast. We moeten dit nog in detail uitwerken, maar zaken waaraan je zou kunnen denken zijn de staat van de steen (kapot, verzakt, vies, enz.), de staat van eventueel hekwerk, en de leesbaarheid van de opschriften. Ook kunnen we bijvoorbeeld een veldinschatting doen van de mate waarin er voor een graf nog 'gezorgd' wordt.

Een wat technischer onderdeel hiervan zou ook een precieze inmeting van de begraafplaats kunnen zijn, inclusief hoogte, waarmee we de locatie en eventuele verzakking precies helder krijgen.

Kenniskaart

Adorp is niet het eerste dorp met een vervallen begraafplaats. Op verschillende plekken in de provincie, maar ook elders in Nederland, zijn al uitgebreide projecten geweest met aandacht voor het opknappen en onderhouden ervan. Er is dan ook al heel veel kennis op dit gebied. Mede omdat graven een belangrijke fysieke historische bron zijn (Bonting 2012), is het ook inhoudelijk noodzakelijk om ons te laten informeren en adviseren door specialisten op dit gebied, maar ook door amateurs van elders die al ervaringen hebben opgedaan. Het gaat daarbij zowel om praktische zaken, als meer ethische of juridische: wat mag je als goed-bedoelende historische kring allemaal wel en niet doen met graven? Het zou een goed idee zijn om iemand, of een groep, eens uit te nodigen voor een gecombineerd veldbezoek en/of een lezing over dit onderwerp.

Handen uit de mouwen

Bepaalde onderdelen van het onderhoud aan graven is absoluut specialistenwerk, zoals het herstellen van hekwerk of gebroken en verzakte stenen. Een deel van het werk kunnen we, uitgaande van het verzamelde advies, echter ook prima zelf. Voor veel graven geldt dat we al een heel eind zijn met een emmer sop en een schoonmaakdoek, of een veger. Los liggende en kapot-

te onderdelen, zoals de steen van Aukje, kunnen we misschien beter veilig stellen en ergens binnen bewaren.

Subsidie?

De hierboven genoemde specialistische werkzaamheden kosten simpelweg geld. Deels op basis van de administratieve inventarisatie, maar misschien ook wel in een breder subsidielandschap zullen we moeten kijken of ook daar mogelijkheden liggen. Mijn stellige hoop is dat de kansen hierop groter worden als we de hierboven staande stappen al aantoonbaar hebben doorlopen. Een uitgestoken hand met eelt wekt meer vertrouwen.

Maar nu eerst concreet

Onze werkgroep bestaat op dit moment uit, inclusief mijzelf, drie mensen. We zoeken nog wat mensen die deel zouden willen uitmaken van het (kleine) kernteam, maar ook mensen die bereid zouden zijn om mee te helpen op één of meerder werkdagen op de begraafplaats zelf. Daarnaast zijn we dus op zoek naar zoveel mogelijk administratieve gegevens die mensen gewoon op de (digitale) plank hebben liggen. Verder zijn alle tips met betrekking tot de eerder genoemde 'kenniskaart' van harte welkom.

Stuur een mail naar: mans.schepers@rug.nl!

Bronnen:

- Bonting, G. (2012) *Meer kennis nodig over historische waarde graf*. Vakblad Uitvaart juli/augustus 2012.

De lagere school in Wetsinge in de periode 1827-1838. Een schets van de schoolpraktijk in Groot Wetsinge

door Bé Kuipers

Het schooltje van Groot Wetsinge

Eeuwenlang had Groot Wetsinge een eigen schooltje. Dit schoolgebouw stond op de top van de wierde, aan de noordzijde van de Karspelweg en fungeerde tevens als kosterij van de kerk. Deze kerk stond schuin tegenover de school aan de overzijde van de weg en werd gebouwd in de 11e of 12e eeuw. De school annex kosterij stamde waarschijnlijk uit eind 16e, begin 17e eeuw en was in 1830 al ruim tweehonderd jaar oud.

In 1844 werd het schooltje definitief gesloten, evenals het oude dorpschooltje van Sauwerd. Beide scholen verkeerden in een bouwvallige staat. Dat gold ook voor de middeleeuwse kerken van Wetsinge en Sauwerd. Geld om kerken en scholen te restaureren was er niet. Daarom besloot men om in 1840, in Klein Wetsinge (toen nog Molenstreek geheten), precies tussen Sauwerd en Groot Wetsinge in, een nieuwe kerk te bouwen. Dat gebeurde met subsidie van de overheid. In 1844 werd ook een nieuwe school gebouwd vlak naast de nieuwe kerk. Daarna zijn de beide oude kerken en de oude school in Sauwerd gesloopt. Het schooltje van Wetsinge werd woonhuis.

De laatste bewoonster verliet het huis in 1963. Tot 1973 was het schoolgebouw annex kosterij in Groot Wetsinge nog aanwezig, hoewel in zeer vervallen staat. In dat jaar werd het bouwvallige pand door boze buurtbewoners in elkaar geslagen. In 1989 verrees de kosterij als woonhuis echter weer in volle glorie op haar oude plek in Groot Wetsinge.

Het onderwijs in het oude schooltje van Wetsinge

Tot aan het begin van de 19e eeuw waren kleine dorpscholen, zoals die van Wetsinge, eigendom van de kerk. Vanaf de Reformatie, aan het eind van de 16e eeuw, werd er voornamelijk onderwezen uit de Bijbel, de catechismus en uit andere godsdienstige boeken en de kinderen leerden er schrijven en psalmen zingen. Er werd lesgegeven via zogenaamd hoofdelijk onderwijs. De kinderen, die zich in één leslokaal bevonden, kregen individueel les van de onderwijzer aan de kathedr, elk op zijn of haar eigen niveau. Elke leerling kon daardoor slechts gedurende korte tijd onderwezen worden. De rest van de dag moest het kind zichzelf redden met opdrachten, zoals hardop lezen, schrijven en teksten uit het hoofd leren. Er heerste in zulke scholen vaak grote wanorde, zoals te zien is op schilderijen uit de 18e eeuw, en het was er vaak zeer rumoerig.

Na de wet op de scheiding van kerk en staat in 1801

moest het godsdienstonderwijs verplaatst worden van de school naar de kerk en de catechisatie. De kinderen moesten op school nog wel onderwezen worden in de christelijke en maatschappelijke deugden. Hiertegen kwam sterk verzet van de onderwijzers en ook vanuit de christelijke bevolking. Zo ging het ook op het kleine dorpschooltje van Wetsinge.

Schoolinterieur met boekenborden. Houtsnede van J. van de Venne, 18de eeuw. Rijksmuseum, Amsterdam.

*Hoofdelijk onderwijs: de onderwijzer zit op een verhoging achter de kathedr, enige kinderen op een bankje er voor. Aan de muur zgn. boekenborden, met daarin lesboeken. De onderwijzer heeft een houten 'plak' in de hand, waarmee hij lijfstraffen kan geven, vaak in combinatie met een roede. Vandaar komt de uitdrukking: onder de plak zitten. Ook duidelijk zichtbaar is een tafel met aan weerszijden kinderen op banken. Bron: P.TH.F.M. Boekholt, E.P de Booy: *Geschiedenis van de school in Nederland vanaf de Middeleeuwen tot aan de huidige tijd*. Assen/Maastricht 1987*

Onderwijsvernieuwing

Toch begonnen ook in Wetsinge de eerste moderniseringsdringen. Ondanks het feit dat de school slechts uit één ruimte bestond, werd het hoofdelijk onderwijs losgelaten. Er werd nu klassikaal, in drie groepen, lesgegeven. Dit in combinatie met het gebruik van schoolborden, vernieuwde lesboeken, prenten en landkaarten en met beter schoolmeubilair. De kinderen kregen nu ook les in algemene vakken als aardrijkskunde, geschiedenis, rekenen en taal. De overgang naar een hogere groep gebeurde door middel van een examen, een novum in die tijd.

Daarnaast kreeg men oog voor frisse lucht en hygiëne. Dat betekende dat er nieuwe scholen gebouwd moesten worden met meer ruimte, betere ventilatie en

gescheiden toiletten voor meisjes en jongens. Maar voor het schooltje van Wetsinge kon daar geen sprake van zijn. Voor renovatie of nieuwbouw was geen geld. Het was een armoedige tijd, mede als gevolg van de nasleep van de Franse bezetting en ook - vooral in deze contreien - door aardappelziekten en misoogsten.

Het oude schooltje annex kosterij, zoals het van ongeveer 1600 tot 1972 in Groot Wetsinge heeft gestaan. We kijken naar het achterste deel, waarin zich het klaslokaal voor ongeveer 40 kinderen bevond. In het voorste deel woonde de schoolmeester. De foto werd vlak voor de afbraak gemaakt. Bron: Groninger Archieven.

De onderwijzers

Alle leerlingen in Wetsinge zaten nog altijd bijeen in hetzelfde klaslokaal en kregen les van één onderwijzer. Nieuw voor het begin van de 19e eeuw was wel dat men eisen begon te stellen aan de opleiding van onderwijzers. Voortaan moest een examen afgelegd worden om een onderwijzersrang te behalen. Hoe hoger de rang, hoe zwaarder het examen. De bekwaamheden per rang, oplopend van de 4e tot de 1e rang, waren als volgt:

- 4e rang, deze kon al op 16-jarige leeftijd behaald worden: tamelijk bedreven in lezen, schrijven en rekenen, enige aanleg voor het geven van onderwijs.
- 3e rang (min. 18 jaar): ervaring in de vakken van de 4e rang, kennis van de Nederlandse taal, en goed didactisch onderlegd.
- 2e rang (min. 22 jaar): tegelijk met de eerder genoemde eisen, kennis van aardrijkskunde, geschiedenis en oordeelkundig kunnen lesgeven.
- 1e rang (min. 25 jaar): al het vorige plus wis- en natuurkunde, de hoogste didactische kwaliteiten en uitmunten in beschaafdheid en verstand.

Voor een baan als onderwijzer aan een school ging de sollicitatieprocedure voortaan vergezeld van een 'vergelijkend examen', dat afgelegd werd in de vacante school. De kandidaten werden geëxamineerd in o.a.

schoonschrijven, rekenen, zingen, taalkunde en onderwijskunde. Het proces verbaal van dit examen, ondertekend door de schoolopziener en met een voordracht tot benoeming, ging via de gouverneur van de provincie naar het departement in Den Haag, dat de toestemming moest geven.

Schoolopzieners

In 1828 was de provincie Groningen verdeeld in zes onderwijsdistricten. De gemeente Adorp was onderdeel van het 2e district, samen met Bedum, Ten Boer, Siddeburen en Slochteren. Later viel de gemeente Adorp onder het derde district. Elk district had een eigen schoolopziener. Voor Wetsinge was de schoolopziener J. Rutgers, die in 1833 werd opgevolgd door J. van Cleef. De scholen zelf waren weer verdeeld in drie klassen, de hoogste, de middelste en de laagste. Hoe hoger de klasse, hoe hoger de rang van de onderwijzer. Stadsscholen en scholen in de grootste gemeenten kregen de hoogste rang. Gewone dorpsscholen kregen de middelste en scholen in buurtschappen, de laagste rang. De school in Wetsinge had in 1828 de middelste rang.

Uit de schoolopzienersrapporten in de periode 1827-1834

Uit de verslagen van 1827 tot 1830 blijkt dat het schooltje van Wetsinge van de nodige halve tafels en verdere meubelen was voorzien. Halve tafels wil hier zeggen dat eerder, bij het hoofdelijk onderwijs, de kinderen op banken aan weerszijden van lange tafels zaten. Een deel van de kinderen zat daardoor met de rug naar de onderwijzer toe. Bij het nieuwe klassikale onderwijs zaten de kinderen aan één zijde van de tafels, met het gezicht naar de onderwijzer en de schoolborden.

De onderwijzer in deze periode, Nicolaes Copius Bolt (1772-1830), was matig bekwaam en de staat van het onderwijs ook. Hij had geen rang en zijn salaris was 270 gulden per jaar. De school werd gemiddeld bezocht door 24 jongens en 14 meisjes. Het schoolvertrek en zijn woning waren ook matig van kwaliteit. Er werd over de gelezen teksten niets gevraagd en bij navraag door de schoolopziener begrepen de kinderen niet wat ze gelezen hadden. *"Het ontbreekt den bejaarden onderwijzer Copius Bolt aan ijver, daar alles zeer slaperig toegaat en er heerscht ene diepe stilte."*

De periode 1831-1835

Na het overlijden van Nicolaes Copius Bolt kon men niet onmiddellijk een nieuwe onderwijzer vinden. Het schooltje werd tijdelijk waargenomen door Lambertus Jans Mossel, die de 4de rang had. De schoolopziener meldde in 1831 dat het schrijven en lezen al op een andere toon gebeurde dan voorheen, maar er werd nog

steeds te weinig over het gelezene gevraagd. Ook vond hij het schoolvertrek minstens de helft te klein voor de ruim 40 kinderen. Maar, terwijl er de voorgaande jaren een dodelijke stilte heerste, merkte de schoolopziener nu op: *"...bij mijne komst vond ik de vrolijkheid ten top, het scheen of de kinderen hunne schade wilden inhalen."*

In 1832 had men nog steeds geen vaste onderwijzer gevonden. De vervanger was nu Hendrik Gerrits Sikkens, die uitnemend voldeed. Helaas moest hij zich wegens aanhoudende ziekte door de "custos" (koster) Marten Rienks (2e rang), laten vervangen. De staat van het onderwijs was goed, er waren 23 jongens en 21 meisjes. Rienks nam de school ook waar na het overlijden van onderwijzer Sikkens. Een deel van zijn salaris was gedurende die tijd bestemd voor de weduwe Sikkens.

Eindelijk, in 1834, werd er een nieuwe onderwijzer gevonden. Op 15 maart werd er een vergelijkend examen gehouden. De tijdelijke onderwijzer Rienks had die middag de kinderen naar huis gestuurd om de school in te richten voor het examen. Er kwamen vijftien sollicitanten opdagen, waaruit uiteindelijk een keuze werd gemaakt.

Gedurende het jaar 1834 was de tijdelijke onderwijzer Rienks nog werkzaam in Wetsinge, maar daarna maakte hij plaats voor de nieuw benoemde onderwijzer Lambert Steenhuis. *"Rienks laat hier eenen goede naam achter en wanneer zijn opvolger, zijne voetstappen navolgt zal zulks mij aangenaam zijn,"* aldus de schoolopziener in zijn rapportage.

De grafsteen van Lambert Steenhuis op het kerkhof van Groot Wetsinge. Foto Okke Amsing

Het rapport van de schoolopziener over het schooltje van Wetsinge in 1838 (fragmenten)

Gedetailleerde omschrijving van het schoolvertrek, met vermelding van gebreken:

Het schoolhuis (= huis van de onderwijzer) en het schoolvertrek liggen in een Oost-West richting naast elkaar ten noorden van de weg die door Wetsinge loopt.

Beide gebouwen zijn aan elkaar verbonden door een klein schuurtje, dat tussen het woongedeelte van de kosterij en de school in zit. De school bevindt zich aan de westzijde van het gebouw. Deze is voorzien van een stenen vloer en vijf glasramen. Vier van deze ramen, waarvan zich twee in de zuid- en twee in de westmuur bevinden, hebben een hoogte van 92 cm en een breedte 45 cm. Het vijfde venster is van lood en is 1,10 m hoog en 45 cm breed. Verder bevinden zich in dit schoolvertrek twee deuren, waarvan de deur in de zuidmuur in de buitenlucht uitkomt. De andere deur geeft toegang tot de schuur. Beide deuren staan schuin tegenover elkaar en dat veroorzaakt hevige tocht. Dit wordt nog versterkt doordat een van beide deuren meestal 's winters opengezet moet worden om het roken van de kachel te beperken. Aan vrije lucht is er zodoende geen gebrek. Het licht is voldoende. Voor het aantal kinderen is de schoolruimte veel te klein.

De voorzijde van het oude schooltje annex kosterij in 1972. Hier woonde eeuwenlang de schoolmeester van Groot Wetsinge met zijn gezin. Linksachter zien we het deel waarin het schooltje gevestigd was. Bron: Groninger Archieven

Toestand van de in de school aanwezige schoolmeubelen

Acht vaste, halve schooltafels met de daaraan verbonden banken, ieder met een lengte van 210 cm. Een ladedetabel voor het bewaren van schoolbehoeften, vier zwarte borden die zich, behalve de schooltafels, in vrij goede orde bevinden.

Hulpmiddelen: Vier landkaarten, één van de Provincie Groningen, één van het Koninkrijk der Nederlanden, één van Europa en een Wereldkaart. Ook die zijn goed in orde. Verder een stel nieuwe maten en gewichten en tien leien, die op twee van de schooltafels bevestigd zijn.

Afmetingen van het schoollokaal, binnenwerks (in het origineel in ellen, palmen en duimen aangegeven): lengte 3,30 m, breedte 3,70 m en hoogte 1,98 m.

Dit is de nieuwe school die in 1844 in Klein Wetsinge werd gebouwd als vervanging van het oude schooltje in Groot Wetsinge én van de oude school in Sauwerd aan de Oude Kerkstraat. Links is de woning van de schoolmeester en rechts zijn de klaslokalen. Foto uit het archief van de HKU.

Opgave van wat verbeterd of aangeschaft moet worden met betrekking tot:

- a. het schoolgebouw: *“Dit kan niet verbeterd worden zonder hetzelfde geheel te vernieuwen. Hetzelfde is ook veel te klein, de kinderen hebben het licht van achterin en de zijden, de rook is ontzettend lastig, en de koude togt niet minder.”*
- b. de schoolmeubelen: *“Hetgene er van dien aanwezig is, is alles wel. Dat er kapstokken worden aangeschaft, zoude wenschelijk zijn, doch ook hiertoe is geene genoegzame ruimte, daar er zelfs geen behoorlijke ruimte tot berging der kinderen bestaat.”*
- c. hulpmiddelen: *“Voor zoo ver deze aanwezig zijn laten dezelve niets te wenschen over. Er mogte wel meer zijn, doch de beperkte ruimte aan muren als anderzins, laat het meerder zelfs niet toe.”*

Algemene opmerkingen of voorstellen in het belang van het openbaar lager schoolwezen hier ter plaatse: *“Het kan hier nimmer goed worden, zolang deze school en die van Sauwerd niet worden vereenigd, gelijk in den Staat van het schoolwezen te Sauwerd is aangewezen.”*

In 1844 vonden deze verbeteringen plaats, door de bouw van een nieuwe school in Klein Wetsinge (zie de grote foto hierboven).

Bronnen:

- RHC Groninger Archieven: Toegang 889 Provinciale commissie van onderwijs 1815-1857 en Toegang 800 Gouverneur, na 1850 Commissaris des Konings in de provincie Groningen 1814-1941. Materiaal bijeen gezocht en ter beschikking gesteld voor dit artikel door Klaas Bijsterveld te Sauwerd.
- P.Th.F.M. Boekholt, J. van der Kooi (red): *Spiegel van Groningen*, Groninger Historische reeks, Assen, 1996.
- Historische Reeks nr. 5 van het tijdschrift ‘Stad en Lande’, 1986, *Scholen in Groningen, de ontwikkeling van het schoolgebouw voor het lager onderwijs in stad en land 1800 - 1940*, door H.F. Bruijtel-van der Palm... [et al.].
- J.G. Bakker e.a.: *De geschiedenis van Sauwerd en Omstreken*, St. Dorpshuis Ubbegaheem, Sauwerd, 1967.

De nieuwe kosterij anno 2020. Het huis is deels gebouwd van oude bouwmaterialen afkomstig van het gesloopte schooltje annex kosterij, dat eerder op deze plek stond. Foto Bé Kuipers

De domineesdochter en de jonker

door Gerta Boonstra

Aan het eind van de 17de eeuw, om precies te zijn in oktober 1684, krijgt Wetsinge een nieuwe predikant. Ds. Johannes Houwing uit Schoonebeek neemt met vrouw en twee volwassen kinderen z'n intrek in de oude weem (nu: 't Sael). Hij neemt het stokje over van zijn veel jongere voorganger, dominee Theodorus Wilman, die het maar drie jaar in Wetsinge had volgehouden en die nu vertrokken is naar Birdaard in Friesland. Daar zou hij opzien baren door een boek te schrijven waarin hij de ondergang van de wereld voorspelde in september 1718.

Ds. Houwing was een al wat oudere predikant. Hij was een geboren Drentenaar en had theologie gestudeerd in de stad Groningen. Daarna was hij beroepen naar Schoonebeek, waar hij 25 jaar op de preekstoel had gestaan. In dat dorp waren zijn twee kinderen Berend

De gerestaureerde weem van Wetsinge. Nu: 't Sael. Hier woonde aan het eind van de 17e eeuw domineesdochter Helena Houwing. Foto: Syb Boonstra

en Helena geboren in respectievelijk 1661 en 1663. Toen hij in 1684 beroepen werd naar Wetsinge was zijn zoon Berend net getrouwd, maar het jonge stel verhuisde met de ouders mee naar Wetsinge. Ook zij hebben waarschijnlijk in de oude weem gewoond, die immers groot genoeg was voor dubbele bewoning.

Toch was de inwoning maar van korte duur, want twee jaar later werd Berend benoemd tot "luitenant geweldige" in Groningen. Dat was een functie die van doen had met de rechtspraak en het gevangeniswezen. Berend verhuisde met zijn gezin, waarin inmiddels twee kinderen waren geboren, naar de stad Groningen, waar

hij z'n intrek nam in de "Geweldige Hof" (een soort gevangenis in de gebouwen van het Jacobijner klooster) in de Hofstraat.

Helena bleef alleen achter bij haar ouders in de weem van Wetsinge. Met wie zou deze jonge vrouw in het dorp eigenlijk zijn omgegaan? Wie waren haar vrienden of vriendinnen? In de 17de eeuw was sociale status belangrijk en de verschillende bevolkingsgroepen leefden en trouwden grotendeels binnen hun eigen sociale klasse. De sociale status van een dominee op het platteland was in die tijd niet bijster hoog, maar er waren zeker verschillen tussen een geciviliseerde domineesdochter en de wat armelijke bevolking van kleine boeren en dagloners die in Wetsinge woonde. Helena's leeftijdgenoten uit het dorp waren bovendien vaak al getrouwd of hadden zelfs al kinderen.

Behalve..... de borgbewoners. Op steenworp afstand van de oude weem bevond zich de borg Nieuw-Onsta waar de familie Van der Wenghe woonde. Philippus Sigismund van der Wenghe, Heer van Wetsinge, stamde af van de Onsta's. Zijn overgrootouders, Aepco Onsta en Gela van Ewsum hadden in 1540 Nieuw-Onsta laten bouwen.

Voorzijde van de Onstaborg (of Nieuw-Onsta) bij Wetsinge. Tekening van Abraham Rademaker, gemaakt tussen 1718 en 1730, naar de afbeelding van Cornelis Apeus op de wandkaart van Wilhelm en Frederik Coenders van Helpen uit ca 1678. Uit de collectie van de Groninger Archieven

In 1647 was Philippus Sigismund getrouwd met Josina Tjarda van Starckenborgh (geboren op Verhildersum) en samen kregen ze vier kinderen, waarvan de twee jongsten, Boiocco en Frederica, een rol in dit verhaal zullen gaan spelen.

Enige maanden voordat ds. Houwing zich met zijn gezin in Wetsinge vestigde, was borgheer Philippus Sigismund overleden en bijgezet in de grafkelder van de middeleeuwse kerk naast zijn al eerder overleden vrouw Josina. Op de borg bleven alleen jonker Boiocco en juffer Frederica over, twee jonge mensen wiens leeftijd ongeveer overeenkwam met die van Berend en Helena in de oude weem. Boiocco was ongeveer 25 jaar oud en Frederica een jaartje jonger. Maar vriendschappelijk contact tussen de domineeskinderen en hun leeftijdgenoten op de borg was niet aannemelijk vanwege het standsverschil. De Groninger adel ging vrijwel uitsluitend om met Groninger adel en hun kinderen kozen vrijwel zonder uitzondering voor huwelijkspartners in de eigen kring. Ze moesten ook wel, want hun ouders hielden daar streng toezicht op en zouden niet aarzelen in te grijpen als een mesalliance (huwelijk beneden de stand) dreigde.

Toch is er wat dit punt betreft op de borg Nieuw-Onsta iets mis gegaan, zoals blijkt uit een aantekening in het doopboek van de Martinikerk te Groningen:

dingsd. 27 M. Frederike, d.v. Capt. Coppen Tjarda van Starckenborg en Helena Houwing. (in onecht, in Caroli wegh)

M.a.w.: op dinsdag 27 mei (1690) is Frederike gedoopt, dochter van kapitein Coppen Tjarda van Starckenborg en Helena Houwing (het kind is in onecht geboren in de Carolieweg).

Kennelijk is Helena Houwing er toch in geslaagd door te dringen tot de bewoners van Nieuw-Onsta. Immers, ook al is haar dochtertje gedoopt in de Martinikerk te Groningen, alle hier genoemde namen verwijzen rechtstreeks naar Wetsinge. De namen "Tjarda van Starckenborgh" en "Frederike" naar de borg Nieuw-Onsta, de naam Helena Houwing naar de oude weem. Hoewel de ouders van het kleine meisje beiden genoemd worden, gaat er waarschijnlijk een drama schuil achter haar geboorte. Het laatste zinnetje laat aan duidelijkheid niets te wensen over: "in onecht", d.w.z.: de ouders zijn niet met elkaar gehuwd. In de 17de eeuw was dat een doodzonde. Dat een domineesdochter hierbij betrokken is, zal de zaak er niet beter op gemaakt hebben.

Of er sprake was van een liefdesgeschiedenis of van een liefdesdrama, weten we niet. De overgeleverde documenten zijn schaars. Het feit dat jonker Coppen Tjarda van Starckenborgh openlijk het vaderschap erkende lijkt op een oprechte liefdesgeschiedenis te wijzen, die – gezien het standsverschil tussen de geliefden – wel moest uitlopen op een drama.

Maar wie was deze jonker Coppen Tjarda van Starckenborgh? We zien dat hij dezelfde achternaam heeft als Josina, de moeder van Boiocco en Frederica. Zou het familie zijn? Inderdaad! Coppen was een zoon van Ludolph, de jongere broer van moeder Josina en dus een volle neef van Boiocco en Frederica. Zijn vader was getrouwd met Anna Catharina de Mepsche en Coppen was hun enige kind. Het gezin woonde op Borgweer te Wehe.

De borg Starckenborch, ook wel Borgweer genoemd, te Wehe, zoals afgebeeld op de kaart van Theodorus Beckerling (1781). Hier woonde Coppen Tjarda van Starckenborgh

Als neef zal Coppen regelmatig te gast geweest zijn op Nieuw-Onsta te Wetsinge, samen met andere leden van de familie Van Starckenborgh, waaronder de vele neven en nichten die op Verhildersum waren opgegroeid. Want ook daar woonde een broer van Josina: Allard Tjarda van Starckenborgh met zijn grote gezin. Een geschilderd 17de eeuws portret van de voltallige familie is nog steeds te bewonderen in de grote zaal van deze borg (zie afbeelding op pg. 14). Het derde meisje van rechts is dochter Hiddina Anna, die een belangrijke rol zou gaan spelen in het verhaal van Coppen en Helena.

Want wat gebeurde er? In 1686 trouwde Boiocco van der Wenghe met deze Hiddina Anna Tjarda van Starckenborgh, zijn nichtje van moederszijde. Het stel ging na hun huwelijk op de Onstaborg te Sauwerd wonen en Frederica bleef alleen achter op de borg Nieuw-Onsta in Wetsinge. Is dat het moment waarop Helena Houwing kans gezien heeft vriendschappelijke banden aan te knopen met juffer Frederica? Dat is heel aannemelijk, ook al omdat zij haar eerstgeboren dochtertje Frederike noemde. Toegang tot de borg te Wetsinge betekende uiteraard ook kennismaking met de andere gasten op Nieuw-Onsta, waaronder de vele neven en nichten uit Leens (zie familieportret) en de neef uit

Wehe: Coppen Tjarda van Starckenborgh. Al die jongelui zullen vrolijke en graag geziene gasten geweest zijn op de borgen te Sauwerd en Wetsinge. Jeugd trekt jeugd aan, nietwaar?

Ergens in deze tijd moet de liefde zijn opgebloeid tussen domineesdochter Helena en jonker Coppen Tjarda van Starckenborgh.

Die liefde moet ingeslagen zijn als een bom! Coppens moeder, Anna Catharina de Mepsche (zijn vader was al overleden) heeft er waarschijnlijk alles aan gedaan om deze liefde te dwarsbomen. Een huwelijk tussen een jonker en een domineesdochter was een blamage in kringen van de Groninger aristocratie. Ook dominee Houwing en zijn vrouw zijn waarschijnlijk niet blij geweest met de keuze van hun dochter. Hebben ze haar gewaarschuwd? Gezegd dat een huwelijk onwaarschijnlijk is? Hebben ze haar verboden met jonker Coppen om te gaan? We weten het allemaal niet en moeten het doen met de weinige gegevens die wél bekend zijn.

Zeker is dat Helena het huis van haar ouders in Wetsinge heeft verlaten en dat haar dochtertje Frederike in de Carolieweg te Groningen geboren werd. Waarschijnlijk woonde ze daar samen met jonker Coppen Tjarda van Starckenborgh, "in onecht", zoals in de doopaantekening van Frederike geschreven staat. Hun liefde was kennelijk groot genoeg om de wil van de familie te trotseren en tegen de gevestigde orde in te gaan.

Uit de relatie tussen Coppen en Helena zijn tenminste twee kinderen geboren. Een jaar na Frederike werd nog een jongetje geboren, Jacobus Jacobi, maar toen zag de wereld er voor Helena al heel anders uit. Terwijl ze zwanger was van dit kind verliet Coppen haar om een relatie aan te gaan met een vrouw uit zijn eigen sociale klasse. En nog voor Jacobus Jacobi geboren werd, was zijn vader Coppen Tjarda van Starckenborgh al getrouwd met een vrouw uit de aristocratie.

Voor Helena was de schok extra groot, omdat ze deze vrouw kende uit de tijd dat ze regelmatig op Nieuw-Onsta bij juffer Frederica te gast was. Coppen trouwde namelijk met Hiddina Anna, het nichtje dat vier jaar eerder met Boiocco van der Wenghe getrouwd was en met hem op de Onstaborg te Sauwerd woonde. Helaas was Boiocco in september 1689 overleden, waarna zijn kinderloze weduwe kennelijk al snel troost vond in een nieuw huwelijk met neef Coppen. We kunnen ons oprecht afvragen of dit een vrijwillige keuze was of misschien toch het gevolg van familieberaad. Het was de familie Van Starckenborgh er immers alles aan gelegen om een eind te maken aan de scandaleuze relatie tussen Coppen en Helena.

Waarschijnlijk zullen we nooit precies weten hoe dit

huwelijk tot stand gekomen is. Het nieuwe paar trouwde in december 1690 in Wehe, ongetwijfeld tot grote vreugde en opluchting van Anna Catharina de Mepsche. Immers, met dit huwelijk wiste haar zoon Coppen Tjarda van Starckenborgh de schande uit van zijn onwettige relatie met Helena.

Hiddina Anna Tjarda van Starckenborgh (in het midden), met haar twee oudere zussen. Schilderij van Martinus van Grevenbroeck uit ongeveer dezelfde tijd als het grote familieportret (aan het eind van het artikel)

Voor Helena zag de toekomst er heel wat minder rooskleurig uit. Coppen erkende nog wel het vaderschap van Jacobus Jacobi, maar de volle verantwoordelijkheid voor de geboorte van de twee "onechte" kinderen werd nu gedragen door moeder Helena. Zij werd berispt door de kerkenraad en mocht niet meer deelnemen aan het Heilig Avondmaal. De termen waarmee haar gedrag aan de kaak werd gesteld liegen er niet om:

Helena Houwing tweemaal in kraem bevallen van Capitein Sterckenborch van Wee, wierde a D. Praeside scherpeelijck bestraft dat sij, een predicanten dochter, in de vuile sonde van hoererijs was gevallen, en de bose vuilichheit so menichmael jaeren nae malkander had gepleecht; is dieswegen het gebruik des Avontmaels onweerdich verklaert.

Over het verdere leven van Helena Houwing is weinig bekend. Wel weten we dat ze vanaf 1693 een financieel geschil had met Anna Catharina de Mepsche, de moeder van jonker Coppen. Waarschijnlijk ging dat om een soort alimentatie voor de kinderen. Daarna duikt ze pas in 1705 weer op in de archieven, als ze trouwt met een deftig heer: Andreas van Loenen, dr. in de rechten en gezworene van Groningen. Helena is dan 42 jaar en van haar kinderen is waarschijnlijk alleen haar

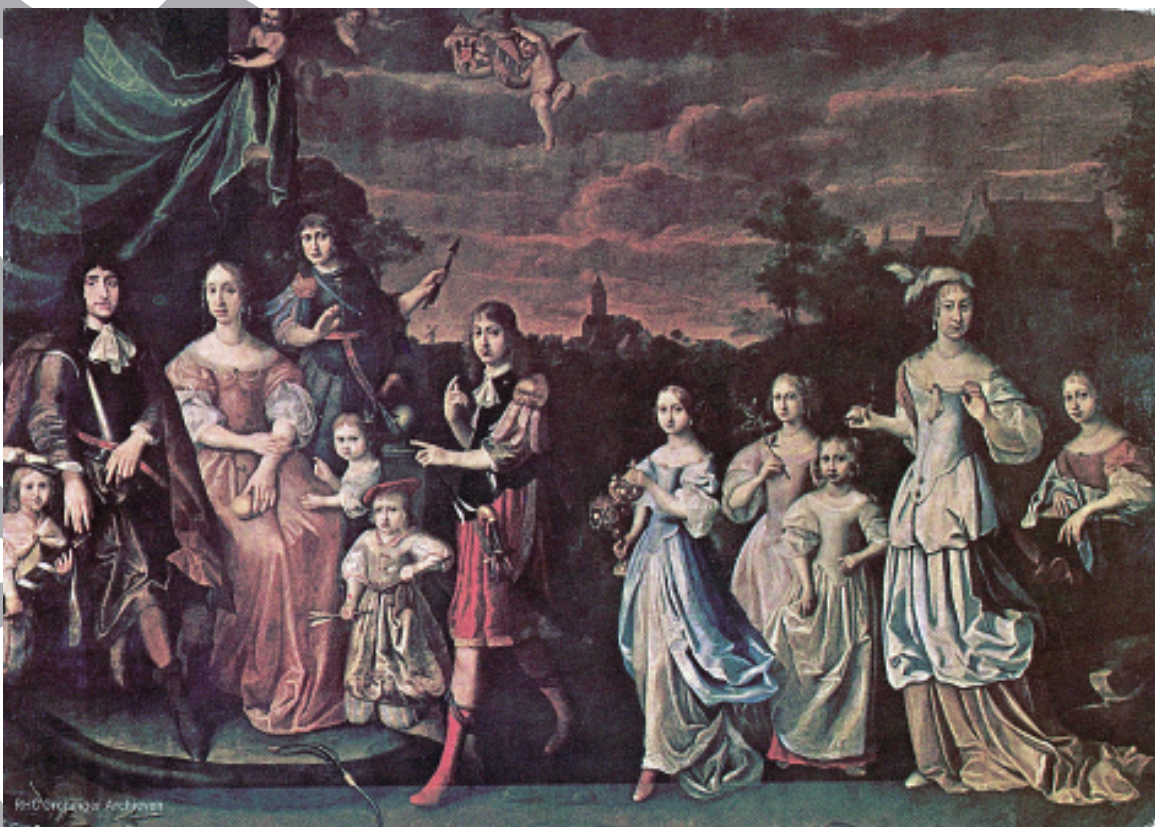
zoon Jacobus Jacobi nog in leven. Het huwelijk is van zeer korte duur, want de 48 jarige Andreas van Loenen overlijdt nog in dat zelfde jaar. Wonderlijk is wel dat Helena Houwing door dit huwelijk als het ware revanche neemt op het onrecht dat haar werd aangedaan door jonker Coppen. Want dankzij Andreas van Loenen en diens moeder Abeltje Tjarda van Starckenborgh (!) wordt Helena dit keer wél een volwaardig lid van de familie van Starckenborgh. En verrassender nog: deze Abeltje blijkt een kleindochter te zijn van Aepco Onsta en Gela van Ewsum, het echtpaar dat in 1540 de borg Nieuw-Onsta liet bouwen (zie boven). Zo voert dit huwelijk Helena Houwing in een wijde boog terug naar Sauwerd en Wetsinge, naar de borg Nieuw-Onsta, waar zo'n 20 jaar eerder haar relatie met Jonker Coppen begon.

Helena's vader, ds. Johannes Houwing, bleef nog tot 1703 predikant in Wetsinge. Of het gedrag van zijn

dochter invloed heeft gehad op zijn functioneren als dominee in deze kleine gemeente, is moeilijk te zeggen. Maar wel opmerkelijk is dat hij gedurende de 19 jaar dat hij in Wetsinge woonde nooit één aantekening heeft gemaakt in de Doop-, Trouw- en Begraafboeken, die hij verplicht was om bij te houden. Tussen 1684 en 1703 ontbreken alle gegevens over geboortes, huwelijken en overlijdens die in deze periode in Wetsinge plaats vonden. Een enorm gemis voor genealogen en andere geïnteresseerden in de plaatselijke geschiedenis.

Bronnen:

- Genealogie Roelof Houwing: <http://www.homan-free.nl/Houwing/houwing1/houwing1-frm2.htm>
- Het grote familieportret Tjarda van Starckenborgh: De verhalen van Groningen
- Over de families Tjarda van Starckenborgh en Van der Wenghe: www.greetsgenealogie.nl/tag/tjarda-van-starckenborgh/

Dit schilderij is omstreeks 1670 gemaakt door Martinus van Grevenbroeck. Afgebeeld is Allard Tjarda van Starckenborgh met zijn vrouw Gracia Susanne Clant en hun 10 kinderen, die destijds op Verhildersum woonden. Het derde meisje van rechts is Hiddina Anna. Allard van Starckenborgh was de oudste broer van Josina uit Wetsinge en Ludolph uit Wehe. Het enorme portret (391 x 282 cm), één van de grootste familieportretten in Nederland, hangt sinds de jaren 60 van de vorige eeuw weer in Verhildersum

Oud Nieuws

verkoopadvertentie de Bult

De wedman P.M. BOS in qlté, gedenkt op afbraak te doen Verkopen: een groot HUIS de Bult genaamt onder Adorp, bestaande in swaare Klooster en Baksteen, iemands gading koome op Donderdag den 1 Juny 1797, 's agtermiddags om 2 uur in het Rechthuis te Adorp, alwaar de Conditien 3 dagen te vooren zullen zijn te lezen.

vraag redactie

We willen graag weten welk huis schuilgaat onder deze illustere naam "de Bult". Wie weet meer?

Bron: archief familie Raangs

NvhN 2-5-1970

GEMEENTE ADORP

Aan de openbare lagere school te Wetsinge (1 manschool) wordt per 1 augustus 1970 gevraagd een TIJDELIJK HOOFD

Wetsinge ligt op 9 km van de stad Groningen. Een goede woning is beschikbaar.

Sollicitaties binnen 14 dagen na verschijning van dit blad in te zenden aan de burgemeester van Adorp te Sauwerd.

Groninger Courant 8-8-1843

GRONINGEN den 7 Augustus.

Heden had alhier eene eenvoudige, maar desniettegenstaande zeer belangrijke plegtigheid plaats, daar er op den namiddag van dezen dag, door den weledel gestrengen heer mr. C. W.P. Van Naerssen, den eersten steen gelegd werd aan de nieuw te stichtene school en onderwijzerswoning voor het dorp Wetsinge-Sauwerd. Z. E. A. verrigtte deze plegtigheid in het bijzijn en ten aanhoore van het Gemeentebestuur van Adorp, de plaatselijke Schoolkommissie, de kerkvoogden van Wetsinge-Sauwerd, nevens zoo vele anderen, die uit belangstelling in deze plegtigheid te zamen gekomen waren. Z. E. A. deed bij deze gelegenheid eene zeer gepaste en sierlijke aanspraak, waarin Z. E. A., onder anderen, betoogde, dat er nu reeds 5 a 6 jaren verloop en waren, sedert men te rade geworden was, om de zoo ongezone en veel te kleine scholen van Wetsinge en Sauwerd door eenen nieuwen op half weg beide dorpen te doen vervangen, gelijk dit met de kerken reeds vroeger had plaats gehad; doch dat dit plan, hoe wenschelijk en noodzakelijk ook toen reeds, tot dusver niet is verwezenlijkt kunnen worden wegens gebrek aan de noodige fondsen tot dat einde.

Z. E. A. verheugde zich dus zeer, dat men nu eindelijk zoover gekomen was, dat men met de bouwing van eene nieuwe school en onderwijzerswoning eenen aanvang had kunnen maken, en wenschte diensvolgens het dorp Wetsinge-Sauwerd daarmede van harte geluk; daar toch, door deze bouwing, weldra een schoolgebouw zal verrijzen, waarin niet meer de gezondheid van onderwijzer en kinderen zal worden bedreigd en in gevaar gebracht; maar waar zij met en bij elkander met vreugde kunnen verkeer en werkzaam zijn. Deze aanspraak van het Ed. Achth. hoofd van onze gemeente, heeft op alle aanwezenden eenen zeer diepen indruk gemaakt, en een ieder verliet, na het eindigen, deze plegtigheid, weltevreden en verheugd over deze zamenkomst, de blijde gedachte met zich nemende, dat men het land gelukkig noemen mag, waarop zoodanige wijze voor het opkomende geslacht gezorgd wordt. Steller dezes, die bij deze plegtigheid tegenwoordig is geweest, en de loop der zaken zoo veel mogelijk van nabij heeft gadeslagen, brengt door deze niet alleen voor zich zelven, maar ook voor alle weldenkenden, zijne hulde en dankbaarheid toe aan het algemeen en provinciaal gouvernement; het gemeentebestuur van Adorp en de plaatselijke Schoolkommissie met deszelfs schoolopziener aan het hoofd, benevens de kerkvoogden van Wetsinge-Sauwerd, voor al datgene, wat er door hen gedaan is, om deze zaak tot dezen zoo gewenschten stand te brengen.

Tips

Lidmaten gezocht

De Nederlandse Genealogie Vereniging afdeling Groningen (NGV Groningen) en de Groninger Archieven starten samen het Maak Geschiedenisproject Lidmaten gezocht. Met uw hulp kunnen we straks de verspreide lijsten en losse registraties van lidmaten tot 1811 toevoegen aan Alle Groningers, zodat alle belangrijke genealogische bronnen op één plek te vinden zijn.

Wat gaan we doen?

De lidmatenlijsten in de kerkboeken van de hervormde gemeenten in de provincie Groningen zijn tussen

2004-2006 getranscribeerd, oftewel overgetypt. Deze lidmatenadministraties zijn nu nog beschikbaar op lidmatengroningen.nl. U kunt ons helpen om de lidmatenlijsten te taggen. U markeert de namen als voor- naam, achternaam, familienaam etc. Vervolgens verwerken de Groninger Archieven dit op Alle Groningers. Er zijn in totaal 140 kerspels.

Enthousiast geworden om Alle Groningers van nog meer gegevens te voorzien? Aanmelden kan via het e-mailadres doornkamp@zonnet.nl.

Of kijk op www.allegroningers.nl.

Terpen en wierden: verleden, heden en toekomst

In 2018 is een rapport uitgebracht over de omgang met rijksbeschermden terpen en wierden in de archeologische monumentenzorg. Het rapport geeft antwoorden op vragen als "hoe zijn archeologische monumenten eigenlijk in het verleden aangewezen", "hoe gaan we met die monumenten om". Immers, op terpen en wierden wordt in de meeste gevallen gewoon gewerkt en gewoond, of zijn in gebruik als boerderijplaats of bouwland.

Het rapport is te vinden op:

<http://www.terpenonderzoek.nl/images/RAM251-Terpen-Wierden--RCE.pdf>

Colofon

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

Redactie

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl

Jan de Groot, De Groenlanden 16, 9771BV Sauwerd, groot593@gmail.com

Bé Kuipers, Noorderweg 13, 9771BP Sauwerd, be.kuipers@gmail.com

Ben Westerink, Zuiderstraat 5, 9774PL Adorp, b.h.c.westerink@rug.nl

Contactadressen Historische Kring Ubbega

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl (secretaris)

Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774 PL Adorp, kwerrod@gmail.com (penningmeester/ ledenadministratie)

website: www.ubbega.nl

De contributie bedraagt € 15,- per jaar (meer mag natuurlijk altijd) en kan alleen door automatische incasso worden voldaan.

De prijs van Diepgang bij losse verkoop (nummer van 12 pagina's) is € 2,50 per stuk.

Diepgang wordt geprint bij de Opmaakfabriek te Groningen.

ISSN: 2468-841X

Overname uit deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.